

Łukasz Florczyk¹

RYT OBRZEZANIA W GILGAL (JOZ 5,2–9) MOMENTEM ODNOWIENIA RELACJI NARODU WYBRANEGO Z JHWH

Streszczenie

Przymierzom biblijnym często towarzyszyły znaki, np. tęcza (Rdz 9,12–17), krew cielców (Wj 24,3–8) czy też chleb i wino (Łk 22,19–20). Zewnętrznym znakiem przymierza, jakie Bóg zawarł z Abrahamem, było obrzezanie (Rdz 17,9–14). Obrzęd ten został zaniedbany podczas czterdziestoletniej wędrówki przez pustynię. Jednak po przejściu Jordanu JHWH upomniał się o ten znak. Tak jak obrzezanie fizyczne było warunkiem wzięcia w posiadanie Ziemi Obiecanej, tak obrzezanie serca było warunkiem utrzymania tej ziemi w rękach Izraelitów oraz gwarantowało bezpieczeństwo i pomyślność. Niniejszy artykuł prezentuje szczegółową analizę perykopy Joz 5,2–9, w której jest mowa o obrzezaniu w Gilgal i o odnowieniu relacji narodu wybranego z Bogiem.

Słowa kluczowe: hańba Egiptu, Gilgal, Jozue, krzemienne noże, obrzezanie fizyczne, dojrzałość, przymierze, obrzezanie serca, nowy i wierny lud

Abstract

CIRCUMCISION RITE IN GILGAL (JOSH 5:2–9) WHEN THE RELATIONSHIP OF THE CHOSEN PEOPLE WITH YHWH IS RENEWED

Biblical covenants were often accompanied by signs, e.g. a rainbow (Gen 9:12–17), blood of young bulls (Exod 24:3–8) or bread and wine (Luke 22:19–20). The external sign of the covenant God made with Abraham was circumcision (Gen 17:9–14). This rite was neglected during

¹ Ks. dr Łukasz Florczyk, adiunkt w Katedrze Teologii Biblijnej, Historii Kościoła i Patrologii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego; ORCID: 0000-0002-4490-3522. Adres do korespondencji: 45-310 Opole, ul. Drzymały 1c, skr. poczt. 29, e-mail: lukasz.florczyk@uni.opole.pl.

a forty-year journey through the desert. However, after crossing Jordan, Yahweh applied for this sign. Just as physical circumcision was a condition of taking possession of the Promised Land, circumcision of the heart was a condition of keeping this land in the hands of the Israelites and guaranteed security and prosperity. This article presents a detailed analysis of the pericope of Josh 5:2–9, which speaks about circumcision in Gilgal and the renewal of the chosen people's relationship with God.

Keywords: reproach of Egypt, Gilgal, Joshua, flint knives, physical circumcision, maturity, covenant, circumcision of the heart, new and faithful people

Wstęp

Jedna z obietnic, jaką JHWH przekazał Abrahamowi, dotyczyła daru ziemi. W Pwt 6,10–11 można przeczytać o tym, że to sam Bóg miał wprowadzić naród wybrany do Ziemi Obiecanej. To właśnie JHWH miał przekazać swemu ludowi wielkie i bogate miasta, których oni nie budowali; domy zasobne we wszelkie dobra, których Izraelici nie zbierali; studnie, których nie kopali, oraz winnice i gaje oliwne, których nie sadzili. Jednak pomyślność narodu wybranego w Ziemi Obiecanej była uzależniona od realizacji kilku warunków. Izraelici nie mogli zapomnieć o Bogu, który ich wyprowadził z niewoli egipskiej, mieli Mu służyć oraz być wierni Jego Prawu i zawartemu z Nim przymierzu (por. Pwt 6,12–13).

Przejście przez Jordan (Joz 3,1–4,18) zakończyło etap pustyni. Stopy Izraelitów dotknęły ziemi, którą obiecał im JHWH. Była to kraina „mlekiem i miodem płynąca” (Wj 3,8; Lb 13,27). Zanim jednak członkowie narodu wybranego rozpoczęli podbój tych terenów, musieli odnowić swą relację z Bogiem i zadbać o swą duchową kondycję. Miały temu służyć dwa bardzo ważne obrzędy religijne – obrzezanie (Joz 5,2–9) oraz obchód Paschy (Joz 5,10–12).

W niniejszym artykule zostanie omówiona perykopa Joz 5,2–9. W pierwszej kolejności passus ten będzie przebadany pod kątem literackim. Druga część zawierać będzie zwięzły komentarz do poszczególnych wierszy. Wreszcie na samym końcu zostanie ukazane teologiczne przesłanie rozpatrywanego tekstu biblijnego. Warto bowiem poszukać odpowiedzi na kilka zasadniczych pytań, np. dlaczego obrzezania dokonano dopiero w Kanaanie, a nie na pustyni lub bezpośrednio przed przekroczeniem Jordanu? Jakie było znaczenie rytu obrzezania w Gilgal? Czy tekst Joz 5,2–9 można również odnieść do Izraelitów przebywających na wygnaniu w Babilonii i do wspólnoty powygnaniowej?

1. Analiza literacka

1.1. Delimitacja tekstu

Pierwszy rozdział Księgi Jozuego rozpoczyna się od krótkiego prologu (Joz 1,1) oraz obejmuje cztery mowy wprowadzające: JHWH do Jozuego (Joz 1,2–9), Jozuego do zwierzch-

ników ludu (Joz 1,10–11), Jozuego do pokoleń zajordańskich (Joz 1,12–15) oraz Izraelitów do Jozuego (Joz 1,16–18). Następnie Księga Jozuego zawiera szereg opowiadań o wkroczeniu narodu wybranego do Kanaanu i stopniowym jego zajmowaniu (Joz 2–12).

Rozdział Joz 5, w którym został opisany m.in. ryt obrzezania w Gilgal (Joz 5,2–9), poprzedza narracja o przejściu Izraelitów przez Jordan (Joz 3–4). Natomiast rozdziały Joz 6–8 zawierają teksty mówiące o zdobyciu przez naród wybrany dwóch miast – Jerycha i Aj. Zatem obrzezanie w Gilgal miało miejsce w przełomowym momencie. Przeprawa przez Jordan definitywnie zakończyła etap pustyni, a rozpoczęła czas osiedlania się Izraelitów w Ziemi Obiecanej. O tym przełomie świadczą również: śmierć Mojżesza i tych, którzy razem z nim opuścili Egipt (Joz 1,1–2; 5,2–9) oraz obchód pierwszej Paschy w Kanaanie i zaprzestanie spożywania manny, która podtrzymywała życie wędrowców na pustyni (Joz 5,10–12)².

Wiersz Joz 5,1 zawiera wzmiankę o lęku królów amoryckich i kananejskich na wieść o tym, że Bóg osuszył wody Jordanu i umożliwił Izraelitom swobodne przejście na drugi brzeg. Werset ten podsumowuje wcześniejszą perykopę i stanowi doskonale wprowadzenie do następujących po nim passusów. Zazwyczaj egzegeci dzielą rozdział Joz 5 na trzy części: obrzezanie w Gilgal (Joz 5,2–9), celebrowanie Paschy (Joz 5,10–12) oraz pojawienie się wodza zastępów Pańskich (Joz 5,13–15). Pascha zajmowała centralne miejsce w koncepcji redaktora (Pwt 16,1–8; 2 Krl 23,21–23). Obrzezanie natomiast odgrywało ważną rolę we wczesnych narracjach i pozwalało odróżnić Izraelitów od innych narodów (Sdz 14,3; 15,18; 1 Sm 14,6; 17,26.36; 31,4; 2 Sm 1,20). Z kolei posłuszeństwo Jozuego względem JHWH i jego wielki autorytet były częstym motywem występującym w Księdze Jozuego. Zatem geografia, tematyka i chronologia pozwalają wyodrębnić w Joz 5 mniejsze jednostki tekstowe, które nie łączą się ściśle ze sobą, oraz z kontekstem całej księgi. Istnieje jednak motyw, który jest wspólny dla tych wszystkich narracji. Chodzi o temat kultycznej poprawności narodu wybranego i jego przywódcy w obliczu zbliżającego się podboju Kanaanu³.

Opowiadanie o obrzezaniu w Gilgal (Joz 5,2–9) rozpoczyna formuła *bā'ēt hahî'* (w owym czasie), która przerywa linię narracyjną Joz 5,1, czyli motyw strachu królów amoryckich i kananejskich⁴. Następny fragment mówi o tym, że JHWH zwrócił się do

2 Jerome Creach, *Joshua* (Louisville: Westminster John Knox Press, 2003), 55–56.

3 Trent Butler, *Joshua*, Word Biblical Commentary 7 (Dallas: Word, Incorporated, 2002), 57–58; Stanisław Wypych, *Księga Jozuego. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament 6 (Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2015), 162.

4 Z zachowanych fragmentów odnalezionych w Qumran wynika, że bezpośrednio po Joz 5,1 znajdował się tekst Joz 8,30–35, który opowiada o ceremonii odnowienia przymierza. Na górze Ebal Jozue zbudował ołtarz, na którym złożono ofiary uwielbienia i biesiadne. Następnie syn Nuna sporządził na kamieniach odpis Prawa. Całą uroczystość zakończył obrzęd jego odczytania. Świadcami tego wydarzenia byli Izraelici stojący na górze Ebal i na górze Garizim. Wszystkie te czynności odpowiadały poleceniu Mojżesza (Pwt 11,29; 27,2–8.12–13). Jednak miały być one zrealizowane zaraz po przekroczeniu Jordanu (Pwt 27,2–4). Aktualne umiejscowienie fragmentu Joz 8,30–35 rejestruje wypełnienie przez Izraelitów tych instrukcji, ale z pewnym opóźnieniem. Teksty, które zostały odnalezione w Qumran, umiejscawiają Joz 8,30–35 pomiędzy Joz 5,1 a Joz 5,2. Świadczyłoby to o tym, że Jozue i Izraelici wypełnili polecenia Mojżesza natychmiast po przejściu rzeki. Również Józef Flawiusz wspominał

Jozuego z poleceniem, by ten przygotował noże z krzemienia i obrzezał synów Izraela. Tak też się stało. Tekst Joz 5,4–7 przecina główną linię narracji i stanowi pewnego rodzaju dopowiedzenie do właściwego opowiadania. Passus ten – odwołując się do wydarzeń z przeszłości i odczytując je w teologicznej perspektywie – wyjaśnia, kto miał zostać obrzezany i dlaczego. Z wiersza Joz 5,8 czytelnik dowiaduje się, że obrzezani mężczyźni pozostali w obozie aż do zagojenia się ran. Natomiast ostatni werset tego opowiadania (Joz 5,9) zawiera wyjaśnienie nazwy miejscowości Gilgal oraz wzmiankę o tym, że Bóg oddalił od swego ludu hańbę Egiptu.

1.2. Tekst hebrajski perykopy⁵

^{5,2} bā'ēt hahî' 'āmar jhwh 'el-jehôšua' 'āšēh lekā ḥarbôt šurîm wešûb mōl 'et-benê-jisrā'ēl šēnît.

^{5,3} wajja'aś-lô jehôšua' ḥarbôt šurîm wajjāmol 'et-benê jisrā'ēl 'el-gib'at hā'ārālôt.

^{5,4} wezeh haddābār 'āšer-māl jehôšua' kol-hā'ām hajjōšē' mimmišrajim hazzekārîm kōl 'anšē hammilḥāmâ mētû bammidbār badderek bešē'tām mimmišrajim.

^{5,5} kî-mulîm hājû kol-hā'ām hajjōš'îm wekol-hā'ām hajjillōdîm bammidbār badderek bešē'tām mimmišrajim lō'-mālû.

^{5,6} kî 'arbā'îm šānâ hālkû benê-jisrā'ēl bammidbār 'ad-tōm kol-haggōj 'anšē hammilḥāmâ hajjōš'îm mimmišrajim 'āšer lō'-šām'û beqōl jhwh 'āšer nišba' jhwh lāhem lebiltî har'ôtām 'et-hā'āreš 'āšer nišba' jhwh la'ābôtām lātet lānû 'ereš zābat ḥālāb ûdebāš.

^{5,7} we'et-benêhem hēqîm taḥtām 'ôtām māl jehôšua' kî-'ārēlîm hājû kî lō'-mālû 'ôtām baddārek.

^{5,8} wajehî ka'āšer-tammû kol-haggōj lehimmoł wajjēšbû taḥtām bammaḥāneh 'ad ḥājôtām.

^{5,9} wajjō'mer jhwh 'el-jehôšua' hajjôm gallôtî 'et-ḥerpat mišrajim mē'ālêkem wajjiqrā' šēm hammāqôm hahû' gilgāl 'ad hajjôm hazzeh.

1.3. Przekład na język polski⁶ i różne warianty tekstowe

^{5,2} W owym czasie JHWH powiedział do Jozuego: „Wykonaj noże z krzemienia^a, wróć^b i obrzezaj synów Izraela po raz drugi^c”.

^{5,3} Jozue wykonał noże z krzemienia i obrzezał synów Izraela na^a wzgórzu Aralot.

o budowie ołtarza bezpośrednio po przekroczeniu Jordanu. Takie umiejscowienie tekstu Joz 8,30–35 pasowałyby również do dwóch kolejnych opisów: obrzezania i świętowania Paschy. W ten sposób naród wybrany wypełniłby polecenia Mojżesza oraz przygotowałyby się rytualnie do działań militarnych związanych z podbojem Kanaanu. David Howard, *Joshua*, The New American Commentary 5 (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 1998), 145–146.

5 Karl Elliger, Wilhelm Rudolph, red. *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997), 360.

6 Tłumaczenie tekstu zasadniczo za: Wypych, *Księga Jozuego*, 162–163.

- ^{5.4} Jozue dokonał obrzezania z następującego powodu: wszyscy mężczyźni zdolni do noszenia broni, którzy wyszli z Egiptu, zmarli w drodze na pustyni, po wyjściu z Egiptu.
- ^{5.5} Cały lud, który wyszedł, był obrzezany; natomiast ci z ludu, którzy urodzili się w drodze na pustyni, po wyjściu z Egiptu, nie byli obrzezani.
- ^{5.6} Przez czterdzieści lat^a synowie Izraela szli przez pustynię^b, póki nie wyginął cały lud^c, a mianowicie mężczyźni zdolni do noszenia broni, którzy wyszli z Egiptu, ponieważ nie usłuchali głosu JHWH. Im to bowiem poprzysiął JHWH, że nie zobaczą kraju, który JHWH obiecał ich ojcom, że da nam^d ziemię opływającą w mleko i miód.
- ^{5.7} A ich miejsce zajęli ich synowie i tych Jozue obrzezał. Nie byli oni wcześniej obrzezani, ponieważ nie obrzezano ich podczas drogi.
- ^{5.8} Gdy zakończono obrzezanie całego ludu, pozostali oni w obozie aż do wyzdrowienia.
- ^{5.9} Wtedy JHWH powiedział do Jozuego^a: „Dzisiaj oddaliłem od was hańbę Egiptu”. Dlatego też miejsce to aż do dnia dzisiejszego^b nazywa się Gilgal.

5,2

- a) Septuaginta (dalej LXX) dodaje w tym miejscu: *ek petras akrotomou* (z ostrej skały). Jednak ta krótkka wzmianka nie przyczynia się zbytnio do lepszego zrozumienia tekstu.
- b) LXX – w miejscu hebrajskiego *šûb* (wróć) – ma *kathisas* (usiadłszy, siedząc). Warto pamiętać, że osoba, która w Egipcie dokonywała obrzezania, siedziała podczas wykonywania tej czynności⁷.
- c) W LXX brakuje słowa *šēnît* (po raz drugi, powtórnie), co pozwala na uniknięcie redundancji obecnej w Tekście Masoreckim (dalej TM)⁸.

5,3

- a) W tym miejscu TM ma *'el* (do, w kierunku). Jednak słowem, które by tu znacznie lepiej pasowało, jest *'al* (na).

5,4–5

LXX pomija Joz 5,4b oraz Joz 5,5a. W pierwszym tekście jest mowa o tym, że wszyscy Izraelici, którzy wyszli z Egiptu, zmarli na pustyni. Natomiast drugi fragment zawiera informację, że wszyscy ludzie, którzy umarli podczas wędrówki do Kanaanu, byli obrzezani. W ten sposób TM byłby zgodny z tradycją zawartą w Rdz 17 i Wj 12. Z kolei w LXX można przeczytać, że Jozue dokonał obrzezania zarówno tych, którzy urodzili się na pustyni, jak i tych, którzy nie byli obrzezani w Egipcie. Być może tłumacze LXX bazowali na jakiejś starszej wersji tekstu hebrajskiego. Ta natomiast, która zachowała się w TM, byłaby owocem rewizji zmierzającej do harmonizacji treści oraz ukierunkowania na ortodoksję lub też byłaby świadectwem warstwowego procesu kształtowania się tekstu biblijnego⁹.

7 Grzegorz Szamocki, „Opowiadanie o obrzezaniu w Joz 5,2–9: apel deuteronomisty i jego bezpośredni adresaci”, *Collectanea Theologica* 77, 3 (2007): 13; Wypych, *Księga Jozuego*, 163.

8 Robert Boling, George Wright, *Joshua. A New Translation with Notes and Commentary* (New Haven–London: Yale University Press, 2008), 184.

9 Butler, *Joshua*, 55; Szamocki, „Opowiadanie o obrzezaniu w Joz 5,2–9”, 11.

5,6

- a) LXX czyta: „czterdzieści dwa lata” (hebr. *'arbā'im ūš'našim*). Ta różnica mogła wynikać z częściowej dittografii pod wpływem następnego słowa – *šānā* (rok). Z drugiej strony tłumacze LXX mogli wziąć pod uwagę m.in. następujące teksty biblijne: Lb 10,11–12 oraz Lb 14,33–34. Tymczasem TM przestrzega chronologii zawartej w Pwt 1,3 oraz Pwt 2,14¹⁰.
- b) W LXX pustkowie ma nazwę *Madbaritis*. Być może mamy do czynienia z niepoprawnym przywróceniem frazy *b[mdbr bdrk b]š'tm*, której brakuje w wierszu Joz 5,4¹¹.
- c) W LXX pominięta została informacja o śmierci całego ludu na pustyni. Obecna jest natomiast wzmianka o tym, że większość osób zdolnych do walki, które wyszły z Egiptu, było nieobrzezanych. W TM występuje słowo *gôj* (lud). Natomiast w niektórych rękopisach aramejskich pojawia się wyraz *dôr* (pokolenie).
- d) Niektóre rękopisy syryjskie mają w tym miejscu *lāhem* (dla nich, im). Rzeczywiście, to słowo lepiej by pasowało do kontekstu całego zdania, w którym jest mowa o ludzie kroczącym przez pustynię i obietnicy danej ich przodkom.

5,9

- a) LXX dodaje: *hyiō(i) Nauē* (syna Nuna). Ta genealogiczna nota występuje w Księdze Jozuego aż dziesięć razy: 1,1; 2,1.23; 6,6; 14,1; 17,4; 19,49.51; 21,1; 24,29.
- b) W LXX brakuje wyrażenia: „do dnia dzisiejszego” (hebr. *'ad hajjôm hazzeh*).

1.4. Kontekst bliższy perykopy

Informacja o przejściu narodu wybranego przez Jordan (Joz 3–4; zob. Wj 14) dotarła do królów amoryckich i kananejskich. Monarchowie odczuli wielki lęk przed Izraelitami (Joz 5,1). W tekście hebrajskim został użyty czasownik *māšas* (topnieć, rozkładać się) oraz rzeczownik *lēbāb* (serce). Serca królów amoryckich i kananejskich topniały jak manna w promieniach słonecznych (Wj 16,21) lub воск pod wpływem ognia (Ps 68,3). Zatem zwrot „topniejące serce” oznaczał paniczny strach, któremu mogło towarzyszyć omdlenie lub utrata kontroli nad ciałem i jaźnią (Pwt 1,28; 20,8; Joz 5,1; 14,8; 2 Sm 17,10)¹².

Wielka trwoga, jaka opanowała nieprzyjaciół narodu wybranego, oraz brak ataku militarnego z ich strony umożliwiły Izraelitom udział w dwóch bardzo ważnych obrzędach. Pierwszym z nich był ryt obrzezania w Gilgal (Joz 5,2–9; zob. Rdz 17), a drugim – świętowanie Paschy (Joz 5,10–12; zob. Wj 12). Dla członków narodu wybranego rozpoczęła się nowa era, ponieważ przestali oni jeść mannę, którą żywili się przez czterdzieści lat na pustyni, a zaczęli spożywać plony Ziemi Obiecanej. Po krótkim opisie pierwszej Paschy obchodzonej w Kanaanie redaktor umieścił perykopę o umocnieniu Jozuego przez anioła

¹⁰ Butler, *Joshua*, 55; Boling, Wright, *Joshua*, 184.

¹¹ Boling, Wright, *Joshua*, 184.

¹² Dariusz Dziadosz, „Droga do wiary pogancki Rachab. Teologiczna lektura Joz 2,1–24”, *Biblica et Patristica Thorniensia* 6 (2013): 281.

wojsk JHWH (Joz 5,13–16). Ten passus bezpośrednio poprzedza opowiadanie o zdobyciu pierwszego miasta w Ziemi Obiecanej – Jerycha (Joz 6).

1.5. Proces redakcji tekstu perykopy

Opowiadanie o obrzezaniu Izraelitów w Gilgal jest stylistycznie niespójne. Pojawiają się w nim również powtórzenia (Joz 5,4b i 6a oraz Joz 5,5b i 7b). Niektórzy egzegeci twierdzą, że pierwotna tradycja obejmowała wiersze Joz 5,2–4.7–8 (np. Butler) lub Joz 5,2–3.8 (np. Fritz, Nelson). Pozostałe wersety pochodziłyby od deuteronomistycznego redaktora. Są też i tacy badacze (np. Görg), którzy w wierszach Joz 5,2–3.8–9 widzą materiał przeddeuteronomistyczny, w Joz 5,4.6–7 – deuteronomistyczny, a w Joz 5,5 – postdeuteronomistyczny. Jeszcze inni bibliści (np. Fabry) są zdania, że w badanej perykopie widać wpływy kapłańskie (późniejsze od deuteronomistycznych) i przypisują Joz 5,2–8 redakcji pokapłańskiej. Wreszcie są egzegeci (np. Ottoson), którzy uważają, że omawiany passus jest dziełem deuteronomisty i że deuteronomistyczny materiał obecny w Księdze Jozuego jest zależny i późniejszy od warstwy kapłańskiej¹³.

W podstawowym tekście można dostrzec dwie etiologie, które wyjaśniały nazwy: „wzgórze napletków” (Joz 5,3) oraz „Gilgal” (Joz 5,9). Być może to stare opowiadanie było związane z publicznym rytym obrzezania w Gilgal, które poprzedzało coroczny obchód Paschy. W święcie mogli bowiem uczestniczyć wyłącznie ludzie obrzezani. W późniejszym czasie ten stary obrzęd zainspirował deuteronomistę do przekazania ważnych motywów teologicznych dotyczących specjalnego powołania Izraela oraz realizacji obietnic płynących z zawartego przymierza¹⁴.

1.6. Forma literacka

Perykopa Joz 5,2–9 to relacja o obrzezaniu Izraelitów w Gilgal. Ten tekst zawiera dwie wypowiedzi w formie mowy niezależnej, jakie JHWH wystosował do Jozuego. Za pierwszym razem Bóg polecił synowi Nuna, aby przygotował noże z krzemienia i dokonał obrzezania Izraelitów (Joz 5,2). Natomiast treść drugiego przemówienia dotyczyła zrzucenia z narodu wybranego hańby egipskiej (Joz 5,9a). Opis rytu obrzezania oraz koniecznej rekonwalescencji został zawarty w wierszach Joz 5,3.8 i Joz 5,4–7 to z kolei narracja historyczno-teologiczna, w której wyjaśniono, kto miał zostać obrzezany i dlaczego należało dokonać tego obrzędu. W badanym passusie warto jeszcze wyodrębnić dwie etiologie, które tłumaczą, skąd wzięły się nazwy: „Aralot/wzgórze napletków” (Joz 5,3) oraz „Gilgal” (Joz 5,9b).

Opowiadanie o obrzezaniu Izraelitów w Gilgal (Joz 5,2–9) oraz obchodzeniu pierwszej Paschy w Kanaanie (Joz 5,10–12) może stanowić apologię reformy religijnej, do

13 Szamocki, „Opowiadanie o obrzezaniu w Joz 5,2–9”, 11–12; Wypych, *Księga Jozuego*, 164.

14 Szamocki, „Opowiadanie o obrzezaniu w Joz 5,2–9”, 12.

jakiej doszło za panowania króla Ezechiasza i Jozjasza (2 Krl 23,21–23; 2 Krn 35,1–19)¹⁵. Passus Joz 5,2–9 – ze względu na to, że opisuje obrzęd religijny – posiada cechy legendy o świętych rzeczach. Natomiast motyw obozowania Izraelitów w Gilgal (Joz 5,2–12) może świadczyć o tym, że badana perykopa należy do itinerariów. Teksty te opisują moment wyruszenia w drogę Izraelitów, ich obozowanie, trasę wędrówki oraz dotarcie do jakiegoś wyznaczonego miejsca¹⁶.

1.7. Struktura badanej perykopy

Na zakończenie tej części artykułu warto jeszcze prześledzić strukturę omawianej perykopy, która prezentuje się w następujący sposób:

- A – mowa JHWH do Jozuego (Joz 5,2),
- B – obrzezanie Izraelitów (Joz 5,3),
- C – uzasadnienie dokonanego obrzędu (Joz 5,4–7),
- B' – rekonwalescencja obrzezanych Izraelitów (Joz 5,8),
- A' – mowa JHWH do Jozuego (Joz 5,9).

W Joz 5,2–9 łatwo dostrzec inkluzję narracyjną, ponieważ tekst ten rozpoczyna i kończy mowa JHWH skierowana do Jozuego. Za pierwszym razem Bóg polecił synowi Nuna, by ten przygotował noże z krzemienia i dokonał obrzezania Izraelitów (Joz 5,2). Za drugim razem JHWH oświadczył Jozuemu, że zrzucił z narodu wybranego hańbę egipską (Joz 5,9). Te dwie wypowiedzi stanowią coś w rodzaju obramowania badanego passusu. Wiersze Joz 5,3 oraz Joz 5,8 odpowiadają sobie wzajemnie, ponieważ odnoszą się do tego samego wydarzenia. W Joz 5,3 opisany został ryt obrzezania Izraelitów na pagórku Aralot. Natomiast Joz 5,8 zawiera wzmiankę o rekonwalescencji obrzezanych mężczyzn. Z kolei wersety Joz 5,4–7 mogą stanowić późniejszą wstawkę. Dzięki temu dodatkowi czytelnik dowiaduje się o tym, kto został obrzezany i jaki był tego powód.

2. Komentarz

2.1. Mowa JHWH do Jozuego (Joz 5,2)

W wierszu Joz 5,2 zawarta jest mowa JHWH skierowana do Jozuego. Fragment ten rozpoczyna się od słów: *bā'ēt hahî'* (w owym czasie). Ta formuła łączy perykopę o obrzezaniu Izraelitów z tekstami, które ją poprzedzają (Joz 3,1–5,1). Jednak na szczególną uwagę zasługuje werset Joz 4,19, w którym jest mowa o tym, że dziesiątego dnia pierwszego miesiąca naród wybrany wyszedł z Jordanu i rozbił obóz w Gilgal.

15 Stanisław Potocki, „Misterium Paschy Starego Testamentu”, *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 41 (1988): 283–284; Józef Łach, *Księga Jozuego. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – eskursy*, Pismo Święte Starego Testamentu 3/1 (Poznań: Pallottinum, 2013), 188.

16 Juliusz Synowiec, *Gatunki literackie w Starym Testamencie* (Kraków: Wydawnictwo OO. Franciszkanów „Bratni Zew”, 2003), 269, 314–315.

Bóg polecił Jozuemu, by ten przygotował noże z krzemienia (*ḥarbôt šurîm*) i przy ich użyciu obrzezał Izraelitów. Już starożytni Egipcjanie unikali stosowania jakiegokolwiek metalu do cięcia ludzkiego ciała podczas przygotowywania go do balsamowania. Owidiusz zaświadczył, że do wykonywania nacięć i amputacji różnych części ciała używano noży sporządzanych z ostrego kamienia (*Fast. lib. 4., ver. 237*). Także Pliniusz wspominał o amputacjach, które czyniono ostrym kamieniem (*Hist. Nat. L. XXXV. Cap. 12.*). Ten materiał był stosowany nawet wówczas, gdy narzędzia z metalu były powszechnie dostępne. Warto pamiętać, że również przy budowie izraelskich ołtarzy nie można było używać narzędzi z żelaza (Wj 20,25; Pwt 27,5). Być może to samo prawo odnosiło się do rytu obrzeżania, ponieważ podczas tego obrzędu ciało i dusza danej osoby były uroczyscie poświęcane Bogu, aby stanowiły dla Niego świątynię, a serce – ołtarz, na którym miały być składane nieustanne ofiary. Poza tym zastosowanie krzemiennych noży zmniejszało ryzyko zapalenia i sprzyjało szybszemu gojeniu się ran. Natomiast użycie narzędzi z żelaza niosło ze sobą niebezpieczeństwo pozostawienia podczas cięcia drobnych cząsteczek metalu, które mogły ulegać utlenieniu na skutek działania powietrza i rdzewieć¹⁷.

Obrzezanie, którego miał dokonać Jozue, polegało na usunięciu napletka z męskiego organu płciowego. Język hebrajski – na określenie tej czynności – stosuje czasownik *māl*. Ta praktyka była znana nie tylko wśród członków narodu wybranego. Egipcjanie, Moabici, Ammonici i Edomici łączyli obrzezanie z osiągniętą dojrzałością, płodnością oraz małżeństwem. Symbolizowało ono ofiarowanie się danego człowieka i jego sił rodoznych bóstwom. Był to również znak przynależności do danego szczepu. W Egipcie obrzęd ten dotyczył wyższych warstw społecznych. Na zachowanych egipskich płasko-rzeźbach pochodzących z III tysiąclecia przed Chr. można dostrzec kapłanów, którzy za pomocą krzemiennych noży dokonują obrzeżania kilkunastoletnich chłopców. Temu rytowi podlegali również wojownicy, którzy w ten sposób chcieli uchronić się przed zemstą ze strony przeciwników. Jednym z przejawów upokorzenia wroga było bowiem okaleczanie jego narządów płciowych poprzez odcięcie napletka. U Fenicjan obrzezanie wiązało się z odpędzaniem złych duchów (por. Wj 4,24–26)¹⁸. Natomiast obrzęd ten nie był stosowany chociażby u Filistynów, dlatego też Izraelici gardzili tym ludem (Sdz 14,3; 15,18; 1 Sm 14,6; 17,26).

17 Adam Clarke, *Clarke's Commentary: Joshua* (Albany: Ages Software, 1999), dostęp 7.08.2019, <http://www.study-light.org/commentaries/acc/joshua-5.html>; John Walton, Victor Matthews, Mark Chavalas, *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej*, tłum. Zbigniew Kościuk (Warszawa: Vocatio, 2005), 229. Jozue zmarł, mając sto dziesięć lat. Pochowano go w Timnat-Serach (Joz 24,29–30). LXX dodaje, że do grobu Jozuego włożono krzemiennie noże, którymi obrzezał on Izraelitów w Gilgal.

18 Stanisław Łach, *Księga Rodzaju. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Pismo Święte Starego Testamentu 1/1 (Poznań: Pallottinum, 1962), 363–365; Marek Babik, *Współżycie seksualne w nauczaniu biblijnym* (Kraków: WAM, 2003), 51–59; Walton, Matthews, Chavalas, *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej*, 229; Szamocki, „Opowiadanie o obrzezaniu w Joz 5,2–9”, 5–8; Janusz Lemański, *Księga Rodzaju (rozdziały 11,27–36,43). Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament 1/2 (Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2014), 308–310; Wojciech Surmiak, „Obrzezanie neonatalne u mężczyzn”, *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 50, 1 (2017): 144–149.

W Rdz 17,10–14 można przeczytać, że odcięcie napletka było nakazem JHWH i wiązało się z Bożym błogosławieństwem oraz z przymierzem, jakie zostało zawarte z Abrahamem. Brak obrzezania był synonimem zerwania relacji z JHWH i skutkowało usunięciem ze społeczności. Taki człowiek nie mógł również brać udziału w święcie Paschy (Wj 12,48). Obecność krwi wskazywała na obrzęd ofiarny, który mógł odpowiadać ofiarom z ludzi praktykowanym przez inne narody. Dla Izraelitów obrzezanie było także znakiem ich grzeszności, którą należało od siebie odrzucić. Z tą praktyką wiązała się uległość narodu wybranego względem Boga oraz ich zobowiązanie do czystości i odseparowania się od skażenia¹⁹. Najczęściej obrzezania dokonywano ósmego dnia po urodzeniu chłopca. Wtedy też nadawano dziecku imię (Rdz 17,12; Kpł 12,3; Łk 1,59). W Piśmie Świętym można odnaleźć i takie fragmenty, w których jest mowa o tym, że napletek usuwano osobom dorosłym (Rdz 17,25), jak również bezpośrednio przed ślubem (Rdz 34,14–24). Na uwagę zasługuje także aspekt higieniczny i prozdrowotny tej czynności.

Obrzezanie było zatem widocznym znakiem przymierza, jakie Bóg zawarł z Abrahamem. JHWH zapowiedział patriarsze swoją opiekę, błogosławieństwo, sławę, ziemię i liczne potomstwo. Bóg stopniowo, ale konsekwentnie, realizował wszystkie złożone przez siebie obietnice. Kilka wieków później liczne potomstwo Abrahama przeszło przez Jordan i wkroczyło do Kanaanu. Mieszkańcy owej krainy odczuli lęk przed Izraelitami, dlatego też nie podjęli ataku. Dzięki temu członkowie narodu wybranego mieli czas na ważne sprawy duchowe – obrzezanie, którego zaniechano podczas wieloletniej wędrówki przez pustynię, i świętowanie Paschy. Bez tego widocznego znaku przymierza lud JHWH nie mógł posiadać Ziemi Obiecanej.

W wierszu Joz 5,2 Bóg polecił Jozuemu, by ten przygotował noże z krzemienia i obrzezał Izraelitów po raz drugi (*šēnît*). To stwierdzenie nastrocza egzegetom wielu trudności. Obrzezanie w Egipcie mogło polegać wyłącznie na nacięciu napletka, a nie na jego całkowitym usunięciu, jak to czyniono w Izraelu. W ten sposób zachodziłaby potrzeba drugiego obrzezania. Jednak z wierszy Joz 5,4–7 czytelnik dowiadyuje się, że wszyscy mężczyźni, którzy opuścili Egipt pod wodzą Mojżesza, wymarli na pustyni. Być może ten widoczny znak przymierza nie był potrzebny na pustyni, gdzie wędrowcy przebywali sami. Był natomiast konieczny w Ziemi Obiecanej, gdzie Izraelici zetknęli się z innymi ludami. Gdyby z kolei wziąć pod uwagę miejsce obrzezania, to należałoby stwierdzić, że pierwsze obrzezanie w Kanaanie dotyczyło Abrahama i jego potomstwa (Rdz 17,9–14). Natomiast drugie obrzezanie na tej ziemi objęło ludzi powracających z niewoli egipskiej. Powodem obrzezania Izraelitów w Gilgal mogła być również chęć świętowania przez nich Paschy. Wprawdzie Mojżesz zachęcał lud do duchowego obrzezania serca (Pwt 10,16), to jednak obrzęd fizycznego obrzezania został zaniechany podczas długiej wędrówki przez pustynię. Dopiero po przekroczeniu Jordanu JHWH upomniał się o ten widoczny znak przymierza i wezwał Jozuego do jego ponownego zainicjowania.

19 J.D. Watson, *Słowo hebrajskie na każdy dzień roku. Inspiracje ze Starego Testamentu*, tłum. Aleksandra Czwojdrak (Warszawa: Vocatio, 2017), 266.

Co ciekawe, Bóg nie zwrócił się do Jozuego z pretensjami oraz nie skarcił Izraelitów za zaniedbanie tej praktyki²⁰.

2.2. Obrzezanie Izraelitów (Joz 5,3)

Cała Księga Jozuego ukazuje głównego bohatera jako idealnego przywódcę, który był uległy i we wszystkim posłuszny Bogu. Nie dziwi zatem fakt, że Jozue – na polecenie JHWH – wykonał noże z krzemienia i dokonał obrzezania Izraelitów na wzgórzu Aralot (wzgórze napletków). W Piśmie Świętym można znaleźć niewiele fragmentów, które mówią o masowym obrzezaniu (Rdz 17,23.27).

Aralot utożsamiane jest z Nebi Musa lub z miejscowością w pobliżu tego wzgórza. Mogło również chodzić o naturalne lub sztuczne wzniesienie, na którym dokonywano obrzezania i gdzie zakopywano napletki. Redaktor Księgi Jozuego przeniósł je w okolice Gilgal, gdzie znajdowało się dużo skał krzemienia. Pagórek ten otrzymał nazwę Aralot, gdyż praktykowano na nim obrzezanie młodzieńców z okolicy Gilgal lub całego plemienia Beniamina. Najprawdopodobniej grzebano tam również napletki lub też było ich tak dużo, że utworzyły dość okazały stos²¹. Wzgórze Aralot przeszło do historii jako miejsce, w którym Izraelici powrócili do praktyki obrzezania, gdyż obrzęd ten został zaniechany podczas wędrówki przez pustynię. Skoro obrzezanie było widocznym znakiem przymierza pomiędzy Bogiem a Jego ludem, to wydarzenia, które rozegrały się w Gilgal, można śmiało potraktować jako moment odnowienia tego przymierza i odświeżenia relacji narodu wybranego z JHWH.

2.3. Uzasadnienie dokonanego obrzędu (Joz 5,4–7)

Według LXX nieobrzezaniymi byli nie tylko ci, którzy urodzili się na pustyni, ale również pewna grupa Izraelitów, która wyszła z Egiptu. Być może w niewoli praktykowano ten obrzęd dopiero w okresie dojrzewania lub bezpośrednio przed ślubem. Z kolei TM podaje, że nieobrzezaniymi byli wyłącznie ci, którzy urodzili się w czasie drogi do Kanaanu. To właśnie im usunięto napletki w Gilgal.

Wiersze Joz 5,4–7 opisują dwa pokolenia i akcentują widoczny pomiędzy nimi kontrast. Do pierwszego z nich należeli Izraelici, którzy pod przewodnictwem Mojżesza wyszli z Egiptu. Wszyscy oni – według TM – byli obrzezani. Jednak podczas wędrówki przez pustynię okazali się być ludem buntowników, ponieważ nie byli posłuszni głosowi JHWH. Ta informacja odsyła czytelnika do wydarzeń zawartych w Lb 13–14. W tym fragmencie została opisana misja zwiadowcza dwunastu Izraelitów w Ziemi Obiecanej.

20 Adolph Harstad, *Joshua*, The People's Bible (Milwaukee: Northwestern Publishing House, 1991), 74; Walton, Matthews, Chavalas, *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej*, 229; Wypych, *Księga Jozuego*, 166–167.

21 Jan Soggin, *Joshua. A Commentary*, Old Testament Library (London: SCM Press, 1988), 69–70; Volkmar Fritz, *Das Buch Josua*, Handbuch zum Alten Testament 1/7 (Tübingen: Mohr-Siebeck, 1994), 58; Wypych, *Księga Jozuego*, 166.

Dziesięciu z nich powróciło do Mojżesza z negatywnymi wiadomościami dotyczącymi kraju Kanaan. Tylko Jozue i Kaleb byli pełni entuzjazmu oraz wielkiej ufności w Bożą potęgę i obietnice, dlatego też tylko oni zostali uznani za godnych wejścia do Ziemi Obiecanej. Ich postawa nie przekonała jednak pozostałych członków narodu wybranego. Izraelici zaczęli szemrać i buntować się przeciwko JHWH, co doprowadziło do śmierci całego pokolenia na pustyni. Ludzie ci nie doszli do Kanaanu, a tym samym nie było im dane oglądać i cieszyć się krainą „mlekiem i miodem płynącą”²² (Lb 14,22–23; Pwt 1,34–36).

Łaskawy i wierny Bóg wzbudził w ich miejsce nowe pokolenie (Joz 5,7). Jednak podczas wędrówki przez pustynię zaprzestano obrzezania. Być może trudności związane z pustynnym podróżowaniem zablokowały przeprowadzanie tego obrzędu na całe czterdzieści lat lub też sam JHWH zawiesił tę praktykę po buncie swego ludu. Wydarzenia nakreślone w Lb 13–14 miały miejsce dwa lata po wyjściu z niewoli egipskiej. Można zatem przypuszczać, że obrzezanie zostało wstrzymane na 38 lat. Możliwe, że to Izraelici zaprzestali wykonywania tego obrzędu, gdyż po zajściu opisanym w Lb 14 usunięcie napletka jako widocznego znaku przymierza byłoby nie na miejscu. Dopiero po realizacji Bożej kary względem buntowników można było wznowić tę praktykę. Istnieje jeszcze jedna ewentualność. JHWH – przed przywróceniem obrzezania – chciał w spektakularny sposób zmanifestować swoją łaskawość. Pokonał zatem Sichona i Oga, przeprowadził swój lud przez Jordan i wprowadził ich do Ziemi Obiecanej. Postój w Gilgal był w Bożych oczach doskonałym czasem na odnowienie przymierza i relacji z Izraelitami oraz na powrót do praktyki obrzezania. JHWH zdobył serce swego ludu poprzez swoją wierność i potęgę. W przeciwnym razie obrzezanie byłoby tylko martwą ceremonią²³.

Jozue obrzezał Izraelitów przy pomocy krzemienych noży. Ta informacja może świadczyć o starodawnym pochodzeniu opisu tej czynności. Takim samym narzędziem Sefora odcięła napletek swojego syna (Wj 4,24–26). Być może chodziło o noże używane jedynie do celów ceremonialnych, gdyż w Biblii pojawiają się one wyłącznie w związku z dokonywanym obrzezaniem. Użycie noży z krzemienia podczas uroczystej ceremonii w Gilgal miało zapewne przypomnieć Izraelitom o wcześniejszym wydarzeniu, kiedy to

22 To sformułowanie jest synonimem żyznej ziemi. Kanaan obfitował w pastwiska, miód, kwitnące rośliny oraz w wodę, która była błogosławieństwem dla ludzi, roślin i zwierząt. Mleko pochodziło od owiec i kóz, natomiast pod pojęciem *miód* krył się raczej syrop z daktyli. Mleko mogło również oznaczać wszelkie produkty rolne, a miód – produkty nomadyczne. W tym przypadku chodziłoby o ziemię, na której można zebrać to, co pojawia się naturalnie oraz gdzie można osiąść, coś posadzić, zebrać plon i hodować zwierzęta. Dla ludzi wędrujących z miejsca na miejsce wzmianka o *ziemi opływającej w mleko i miód* oznaczała nie tylko dobrobyt, ale też i stabilność. W takiej krainie – według Talmudu – owoce są tłuste jak mleko i słodkie jak miód. Ta urodzajna ziemia stanowiła kontrast do piasków pustyni. Nic więc dziwnego, że na starożytnym Bliskim Wschodzie słowa: *mleko i miód* przywoływały na myśl rzeczywistość rajska. Motyw strumieni opływających w miód jest obecny w ugaryckim eposie o Baalu i Mocie. Również w tekstach egipskich Kanaan był postrzegany jako kraina, w której nie brakowało zasobów naturalnych i płodów rolnych. Adolph Harstad, *Joshua*, Concordia Commentary (Saint Louis: Concordia Publishing House, 2004), 230; Walton, Matthews, Chavalas, *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej*, 229–230; Szamocki, „Opowiadanie o obrzezaniu w Joz 5,2–9”, 16–17; Wypych, *Księga Jozuego*, 167.

23 Harstad, *Joshua*, 77.

Bóg próbował zabić Mojżesza, który nie obrzezał swojego syna. Skoro obrzezanie było starym obrzędem i widocznym znakiem przymierza, JHWH zależało też i na tym, by Jego lud wspomniał na zawarte niegdyś przymierze i potrafił dostrzec realizację dawnych obietnic w aktualnej rzeczywistości²⁴. Gilgal stało się miejscem narodzin nowego i wiernego ludu – odnowionego Izraela, który potwierdził swoje przymierze z Bogiem i odnowił z Nim relację poprzez ryt obrzezania.

Kontrast pomiędzy dwoma pokoleniami widoczny jest również na płaszczyźnie użytej terminologii. Chodzi o zastosowanie dwóch słów: *‘ām* (lud) i *gôj* (lud). W wielu fragmentach Pisma Świętego oba terminy są traktowane jako synonimy i występują zamiennie. Są jednak teksty, w których *‘ām* odnosi się do Izraela jako ludu Boga (Wj 33,13), natomiast wyraz *gôj* pojawia się w passusach ukazujących niewierność i nieposłuszeństwo narodu wybranego (Pwt 32,21). Starsze pokolenie Izraelitów opuściło Egipt jako *‘ām* (Joz 5,4.5a). Wszyscy oni byli obrzezani. Umarli jednak na pustyni jako *gôj* (Joz 5,6), ponieważ byli ludem buntowników. Młodsze pokolenie urodziło się na pustyni jako *‘ām* (Joz 5,5b), ale stało się *gôj*, dopóki nie zostało obrzezane przez Jozuego na wzgórzu Aralot (Joz 5,8). Zarówno pierwsze, jak i drugie pokolenie, które stały się *gôj*, „skończyły się” (*tmm*) z woli Boga. Kresem pierwszego była śmierć na pustyni (Joz 5,6), a drugiego – obrzezanie (Joz 5,8)²⁵. W kolejnych rozdziałach Księgi Jozuego na określenie narodu wybranego nie używa się już słowa *gôj*, lecz *‘ām* (np. Joz 6,5.20; 7,3; 8,10.33; 10,21; 14,8; 24,2.24.27).

2.4. Rekonwalescencja obrzezanych Izraelitów (Joz 5,8)

Izraelici, którzy zostali obrzezani w Gilgal, musieli pozostać w obozie aż do wyzdrowienia (*‘ad ḥājôtām*). W tym miejscu użyty został czasownik *ḥājâ* (żyć). Zatem okres rekonwalescencji był dochodzeniem do pełni życia. Człowiek, któremu usunięto napletek, przez kilka dni odczuwał wielkie bóle (Rdz 34). Jednak moment krytyczny przypadał zazwyczaj na dzień trzeci.

W takiej sytuacji rodzi się pytanie o historyczność i chronologię tej narracji. Skoro Izraelici przekroczyli Jordan dziesiątego dnia pierwszego miesiąca (Joz 4,19), a czternastego Nisan obchodzili Paschę (Joz 5,10), to czy Jozuemu udało się w tak krótkim czasie obrzezać 601 730 ludzi (Lb 26,51) i czy te osoby – po zaledwie kilku dniach od zabiegu – były w stanie wziąć udział w uroczystościach? Te wątpliwości sugerują, że perykopa Joz 5,2–9 nie jest relacją o rzeczywistych wydarzeniach, lecz kompozycją literacką z przesłaniem teologicznym²⁶.

24 Howard, *Joshua*, 147–148; Harstad, *Joshua*, 75.

25 Howard, *Joshua*, 150; Butler, *Joshua*, 59; Szamocki, „Opowiadanie o obrzezaniu w Joz 5,2–9”, 16.

26 Wypych, *Księga Jozuego*, 163, 168.

2.5. Mowa JHWH do Jozuego (Joz 5,9)

Opowiadanie o obrzezaniu w Gilgal kończy mowa Boga skierowana do Jozuego (Joz 5,9). JHWH poinformował syna Nuna o tym, że zrzucił z Izraelitów hańbę egipską. Być może chodziło o wyzwolenie narodu wybranego z niewoli egipskiej i uwolnienie go od obcych bóstw. Ową hańbą mogło być również zaniedbanie praktyki obrzezania w Egipcie, czas buntu na pustyni lub niezrealizowanie jednej z Bożych obietnic, a mianowicie daru ziemi. Istniało bowiem niebezpieczeństwo, że wszyscy Izraelici pomrą na pustyni i nie wejdą do Ziemi Obiecanej (Pwt 9,28)²⁷.

Miejsce obrzezania Izraelitów zostało nazwane *Gilgal* (koło). Nazwa ta nawiązuje do hebrajskiego czasownika o rdzeniu *g-l-l* (obrać). Chodziłoby zatem o odwrócenie tego wszystkiego, co wydarzyło się w Egipcie i co było związane z tamtejszą niewolą. Miejscowość ta znajdowała się pomiędzy Jordanem a Jerychem i była pierwszym miejscem obozowania Izraelitów po przekroczeniu Jordanu (Joz 3–4). Biblijne Gilgal utożsamiane jest ze współczesnym Chirbet al-Mafdżir (3 km od starożytnego Jerycha) lub z Chirbet en-Nitla (5 km na południowy wschód od Jerycha)²⁸.

3. Przesłanie teologiczne

3.1. Obrzezanie fizyczne warunkiem wejścia w posiadanie Ziemi Obiecanej

Wyzwolenie z niewoli egipskiej nie miałyby większego sensu, gdyby naród wybrany pozostał na pustyni. Miejsce to wiązało się bowiem z materialnym niedostatkiem. Bóg nie tylko wyprowadził swój lud z Egiptu i troszczył się o niego podczas wędrówki, ale też umożliwił mu przejście przez Jordan i ofiarował Kanaan. W Księdze Jozuego hebrajski czasownik *nātan* (dać) oraz rzeczownik *'ereš* (ziemia) często występują obok siebie. Tym, który powierza ziemię, jest JHWH, a Izraelici są tymi, którzy z tego daru korzystają (Joz 1,1–9; 2,24; 21,43–45)²⁹. Należy jednak pamiętać, że Ziemia Obiecana nie była nagrodą za dobre postępowanie narodu wybranego (Pwt 9,4–6), ale Bożym darem, a prawo Izraelitów do tej krainy „mlekiem i miodem płynącej” opierało się na obietnicy, jaką niegdyś JHWH złożył Abrahamowi i jego potomkom (Rdz 12,1–8; Pwt 6,10–12; 8,7–9).

Skoro obrzezanie było widocznym znakiem przymierza pomiędzy Bogiem a Jego ludem oraz warunkiem przynależności do tej wspólnoty, to konieczne było, aby Jozue obrzezał Izraelitów przed zajęciem przez nich Kanaanu – ziemi obietnicy. Rodzi się zatem pytanie, dlaczego JHWH nie nakazał obrzezania w momencie, gdy członkowie

27 Szamocki, „Opowiadanie o obrzezaniu w Joz 5,2–9”, 14; Łach, *Księga Jozuego*, 190; Wypych, *Księga Jozuego*, 168.

28 Bogdan Poniży, „Pierwsze sanktuaria Izraela”, w: *Życie religijne w Biblii*, red. Gabriel Witaszek (Lublin: Wydawnictwo KUL, 1999), 22–23; Łach, *Księga Jozuego*, 188, 190; Wypych, *Księga Jozuego*, 168–169.

29 Josef Schreiner, *Teologia Starego Testamentu*, tłum. Bogdan Matysiak (Warszawa: Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam”, Pax, 1999), 76; Dariusz Dziadosz, „Boża i ludzka wierność. Teologiczny obraz zdobycia Kanaanu”, *Verbum Vitae* 6 (2007): 48, 56.

narodu wybranego znajdowali się w bezpiecznym miejscu po wschodniej stronie Jordanu. Przecież mężczyźni, którym usunięto napletek, przez kilka kolejnych dni odczuwali wielki ból i byli zupełnie bezradni w obliczu ataku ze strony wroga (Rdz 34,24–31). Jozue doskonale zdawał sobie z tego sprawę, ale zawierzył Bogu i był Mu bezwzględnie posłuszny. Ufał w obronę ze strony JHWH. Jednocześnie był przekonany, że bezpieczeństwo i pomyślność Izraelitów były zależne od ich wierności Bogu. W Gilgal objawiła się również mądrość, moc i dobroć JHWH. Bóg chciał, by członkowie narodu wybranego odczuli Jego bliskość, opiekę i ochronę oraz by przekonali się o Jego wszechmocy. Miało to wzmocnić ich wiarę oraz przekreślić lęk przed nieprzyjaciółmi³⁰.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt ceremonii obrzezania w Gilgal. Egipcjanie, Moabici, Ammonici i Edomici łączyli obrzezanie między innymi z osiągniętą dojrzałością. Postępowanie narodu wybranego na pustyni można przyrównać do zachowania dziecka. Izraelici musieli być karmieni przez JHWH manną i przepiórkami oraz trzeba im było dostarczać wody. Wielokrotnie też zachowywali się w sposób niedojrzały i kapryśny oraz manifestowali swoje niezadowolenie (Wj 32,1–14; Lb 11; 20,1–11). Naród wybrany uczył się, czym jest wolność, i pomału dojrzewał. Wszystko to działo się pod czujnym okiem Boga – wybitnego pedagoga oraz wychowawcy. Okazywał On swemu ludowi wiele miłości i był wobec niego bardzo cierpliwy. Ryt obrzezania w Gilgal³¹ był momentem wejścia Izraelitów w dojrzałość, przejęcia inicjatywy i odpowiedzialności za siebie, gdyż tylko jako dojrzałe ludzie mogli się stać godnymi beneficjentami Bożych darów³².

3.2. Obrzezanie serca warunkiem utrzymania Ziemi Obiecanej

Ziemia, którą Bóg ofiarował swojemu ludowi, mogła być w każdej chwili utracona, gdyż była darem warunkowym. Przyszłość narodu wybranego oraz utrzymanie Kanaanu w rękach Izraelitów były uzależnione od życia zgodnego z synajskim przymierzem. Ceremonia w Gilgal służyła odnowieniu relacji z JHWH oraz wzywała członków narodu wybranego nie tylko do obrzezania fizycznego, lecz również do obrzezania duchowego, czyli do życia zgodnego z Bożymi wymaganiami (Kpł 26,1–33).

Motyw obrzezania serca bardzo często pojawia się na kartach Pisma Świętego (Pwt 10,16; 30,6; Jr 4,4; 6,10; 9,24–25). To duchowe obrzezanie polegało na opamiętaniu się, wewnętrznej przemianie, głębokim nawróceniu i odrzuceniu wszystkiego, co oddalało od JHWH. Konsekwencją takiej postawy było zjednoczenie z Bogiem, wsłuchiwanie się w Jego słowo oraz postawa wierności, ufności i miłości względem JHWH. Posłuszeństwo Bogu było równoznaczne z podporządkowaniem się Prawu i przejawiało się

30 Clarke, *Clarke's Commentary: Joshua*.

31 Adolph Harstad wskazał na podobieństwo pomiędzy dwoma słowami: *Gilgal* i *Golgota*. W Gilgal Bóg zrzucił z Izraelitów hańbę egipską. Natomiast na Golgocie Jezus umarł za nasze grzechy (Rz 4,25). Uczynił to z wielkiej miłości do każdego człowieka. Dzięki męce, śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa zostaliśmy odkupieni i oczekujemy życia wiecznego w przyszłym świecie – wiecznej Ziemi Obiecanej (Rz 8,31–39). Harstad, *Joshua*, 79.

32 Szamocki, „Opowiadanie o obrzezaniu w Joz 5,2–9”, 18–19.

w świętości życia Izraelitów (Kpł 19,1–2). Rytuał fizycznego obrzezania w Gilgal stał się znakiem wewnętrznego oddania się Bogu oraz poddania się Jego działaniu i woli. Tylko taka postawa mogła zapewnić członkom narodu wybranego bezpieczeństwo i pomyślność w Ziemi Obiecanej.

3.3. Pragnienie powrotu do Boga i Ziemi Obiecanej

Redaktor dzieła deuteronomistycznego (Joz – 2 Krl) pisał w bardzo trudnym, smutnym i dramatycznym czasie, kiedy to Izraelici utracili swoją ziemię (Ps 137,1–6). Powodem wygnania babilońskiego była niewierność narodu wybranego względem Boga i Jego nakazów. W tym czasie obrzezanie miało ogromne znaczenie, ponieważ pozwalało Izraelitom na zachowanie swojej tożsamości oraz odróżniało ich od Babilończyków, którzy nie praktykowali tego obrzędu. Usunięcie napletka miało przypominać o przynależności do ludu JHWH, o tym, że Bóg jest wierny zawartemu przymierzu i złożonym obietnicom oraz że troszczy się o uprowadzonych i im błogosławi. Znak obrzezania mógł również wyrażać prośbę Izraelitów o darowanie win, gotowość do nawrócenia i wiernego przestrzegania Prawa oraz nadzieję na powrót do Kanaanu – ziemi obietnicy³³.

Natomiast dla wspólnoty powygnaniowej perykopa Joz 5,2–9 stanowiła wezwanie do dojrzałości, posłuszeństwa Prawu JHWH i świadomości własnej tożsamości. Dramatyczne wydarzenia z przeszłości miały uzmysłwić Izraelitom, że tylko wierność Bogu i zawartemu z Nim przymierzu była jedynym warunkiem umożliwiającym korzystanie z dobrodziejstw Ziemi Obiecanej – krainy „mlekiem i miodem płynącej”³⁴.

Zakończenie

Obrzezanie Izraelitów w Gilgal (Joz 5,2–9) miało miejsce w przełomowym momencie. Wydarzenie to nastąpiło po przekroczeniu Jordanu, a przed zdobyciem pierwszego miasta na terytorium Kanaanu – Jerycha. Dla członków narodu wybranego definitywnie zakończył się etap pustyni, a rozpoczął się czas osiedlania w Ziemi Obiecanej i stopniowego zajmowania kolejnych jej terenów. Osuszenie wód Jordanu i swobodne przejście Izraelitów na drugi brzeg wywołały wśród mieszkańców Kanaanu paniczny strach. Ta sytuacja doprowadziła do tego, że członkowie narodu wybranego zyskali czas i mogli uczestniczyć w dwóch ważnych ceremoniach o charakterze religijnym: w obrzezaniu, które zostało zaniechane podczas wędrówki przez pustynię, i w świętowaniu Paschy.

Obrzezanie było zewnętrznym znakiem przymierza, jakie JHWH zawarł z Abrahamem, i wiązało się z Bożym błogosławieństwem. Pozwalało ono odróżnić Izraelitów od innych narodów i stanowiło warunek wzięcia w posiadanie ziemi Kanaan. Była to kraina

33 Szamocki, „Opowiadanie o obrzezaniu w Joz 5,2–9”, 20–22; Wypych, *Księga Jozuego*, 165, 178–179.

34 Szamocki, „Opowiadanie o obrzezaniu w Joz 5,2–9”, 22–25.

„mlekiem i miodem płynąca”, która stanowiła treść jednej z obietnic, jaką JHWH złożył Abrahamowi i jego potomkom.

Jednak ceremonia w Gilgal polegała nie tylko na usunięciu napletków, lecz stanowiła również apel o dokonanie duchowego obrzezania. Polegało ono na głębokim nawróceniu, życiu w bliskości z Bogiem i podporządkowaniu się Jego Prawu. Świętość życia (Kpł 19,1–2) gwarantowała Izraelitom bezpieczeństwo, ochronę JHWH i pomyślność w Ziemi Obiecanej (Pwt 6,12–13). Gilgal przeszło zatem do historii jako miejsce narodzin nowego i wiernego ludu, który potwierdził swoje przymierze z Bogiem i odnowił z Nim relację. W Księdze Jozuego lud ten – poza nielicznymi wyjątkami (Joz 7,1–8,35) – został ukazany w bardzo pozytywnym świetle. Posłuszeństwo planom JHWH i poleceniom Jozuego kontrastowało z zachowaniem ludzi wędrujących przez pustynię (np. Lb 12,1–16; 14,1–9; 20,12). Ta właściwa postawa sprzyjała również realizacji Bożych obietnic.

Bibliografia

- Babik, Marek. *Współżycie seksualne w nauczaniu biblijnym*. Kraków: WAM, 2003.
- Boling, Robert, George Wright. *Joshua. A New Translation with Notes and Commentary*. New Haven–London: Yale University Press, 2008.
- Butler, Trent. *Joshua*. Word Biblical Commentary 7. Dallas: Word, Incorporated, 2002.
- Clarke, Adam. *Clarke's Commentary: Joshua*. Albany: Ages Software, 1999. Dostęp 7.08.2019. <http://www.studydrive.org/commentaries/acc/joshua-5.html>.
- Creach, Jerome. *Joshua*. Louisville: Westminster John Knox Press, 2003.
- Dziadosz, Dariusz. „Boża i ludzka wierność. Teologiczny obraz zdobycia Kanaanu”. *Verbum Vitae* 6 (2007): 43–66.
- Dziadosz, Dariusz. „Droga do wiary poganki Rachab. Teologiczna lektura Joz 2,1-24”. *Biblica et Patristica Thoruniensia* 6 (2013): 271–293.
- Elliger Karl, Wilhelm Rudolph, red. *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997.
- Fritz, Volkmar. *Das Buch Josua*. Handbuch zum Alten Testament 1/7. Tübingen: Mohr-Siebeck, 1994.
- Harstad, Adolph. *Joshua*. Concordia Commentary. Saint Louis: Concordia Publishing House, 2004.
- Harstad, Adolph. *Joshua*. The People's Bible. Milwaukee: Northwestern Publishing House, 1991.
- Howard, David. *Joshua*. The New American Commentary 5. Nashville: Broadman & Holman Publishers, 1998.
- Lemański, Janusz. *Księga Rodzaju (rozdziały 11,27–36,43). Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*. Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament 1/2. Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2014.
- Łach, Józef. *Księga Jozuego. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*. Pismo Święte Starego Testamentu 3/1. Poznań: Pallottinum, 2013.

- Łach, Stanisław. *Księga Rodzaju. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*. Pismo Święte Starego Testamentu 1/1. Poznań: Pallottinum, 1962.
- Poniży, Bogdan. „Pierwsze sanktuaria Izraela”. W: *Życie religijne w Biblii*, red. Gabriel Witaszek, 9–36. Lublin: Wydawnictwo KUL, 1999.
- Potocki, Stanisław. „Misterium Paschy Starego Testamentu”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 41 (1988): 274–286.
- Schreiner, Josef. *Teologia Starego Testamentu*. Tłum. Bogdan Matysiak. Warszawa: Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam”, Pax, 1999.
- Soggin, Jan. *Joshua. A Commentary*. Old Testament Library. London: SCM Press, 1988.
- Surmiak, Wojciech. „Obrzezanie neonatalne u mężczyzn”. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 50, 1 (2017): 143–160.
- Synowiec, Juliusz. *Gatunki literackie w Starym Testamencie*. Kraków: Wydawnictwo OO. Franciszkanów „Bratni Zew”, 2003.
- Szamocki, Grzegorz. „Opowiadanie o obrzezaniu w Joz 5,2–9: apel deuteronomisty i jego bezpośredni adresaci”. *Collectanea Theologica* 77, 3 (2007): 5–26.
- Walton, John, Victor Matthews, Mark Chavalas. *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej*. Tłum. Zbigniew Kościuk. Warszawa: Vocatio, 2005.
- Watson, J.D. *Słowo hebrajskie na każdy dzień roku. Inspiracje ze Starego Testamentu*. Tłum. Aleksandra Czwojdrak. Warszawa: Vocatio, 2017.
- Wypych, Stanisław. *Księga Jozuego. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*. Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament 6. Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2015.